

Makary Krzysztof Stasiak

Refleksje wokół pojęcia podmiotowości

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 1, 5-8

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Makary Krzysztof Stasiak

Refleksje wokół pojęcia podmiotowości

Pod kierunkiem prof. Franciszka Gołębskiego i moim, w roku akademickim 2003/2004 prowadzone było seminarium o tematyce „Podmiotowość a procesy społeczne”. Celem tego seminarium jest podjęcie próby innego niż obiektywistyczny opisu zjawisk społecznych. Ciekawe jest tło jakie towarzyszyło zorganizowaniu tego seminarium. Omówieniu owego tła zostanie poświęconych kilka uwag.

W poprzednich latach, na tym seminarium, była omawiana podmiotowo-przedmiotowa koncepcja aktu twórczego. W późniejszym czasie ową koncepcję udało się zastosować do edukacji umiejętności twórczych. Inny jest bowiem proces uczenia obiektywnej wiedzy o otaczającym nas świecie, a inny sposób pracy z człowiekiem nad rozwojem jego osobowości, jego dyspozycji podmiotowych. W pierwszym przypadku chodzi o zapamiętanie przez ucznia informacji. Pozyskiwanie przez niego obiektywnej wiedzy nie ma związku ze zmianami jego osobowości. W przypadku treningu umiejętności twórczych, chodzi o pracę z osobowością. Są to zasadniczo różne podejścia metodologiczne. Zasadniczo różnią się one treścią uczonej dyspozycji oraz stosowaną metodą pedagogiczną. Przejście od edukacji wiedzy do pracy z osobowością nie było wcale łatwym procesem.

W następnych latach pracowaliśmy nad zastosowaniem podmiotowo-przedmiotowej koncepcji aktu twórczego do zarządzania przedsiębiorstwem. W owej koncepcji aktu twórczego podstawową kategorią jest podmiot autonomiczny. To on jest autorem, mniej lub bardziej świadomym, aktu twórczego. On go organizuje i wytwarza. Okazało się, że przedsiębiorstwo można potraktować jak podmiot autonomiczny. Może więc być ono autorem działań twórczych prowadzących do podniesienia jego rentowności funkcjonowania. Język, przy pomocy którego została opisana podmiotowo-przedmiotowa koncepcja aktu twórczego stał się więc bardzo użytecznym językiem do opisu innowacyjnej działalności przedsiębiorstwa na rynku oraz do organizowania innowacyjnego rozwoju własnego. Dotychczas stosowana obiektywistyczna metoda poznania naukowego pozwala udatnie opisać bieżący stan przedsiębiorstwa. Wiedza ta pozwala planować taką przyszłość przedsiębiorstwa, która jest

przedłużeniem teraźniejszości. W ramach myślenia obiektywistycznego brakuje natomiast efektywnych narzędzi wspierających chęć przekształcenia przedsiębiorstwa w bardziej rentowne. Natomiast potraktowanie firmy jako podmiotu autonomicznego i zastosowanie języka zmodyfikowanej prakseologii otwiera perspektywę na refleksję o aktywności twórczej tego podmiotu. Tym samym pojawia się pole refleksji umożliwiającej zdefiniowanie postępowania prowadzącego do wywołania aktu twórczego w przedsiębiorstwie, a w konsekwencji do podniesienia poziomu jego rentowności.

Na podstawie moich dokonań teoretycznych poprzedzających jeszcze założenie uczelni, podjęto decyzję o pewnej modyfikacji koncepcji nauczania studentów. Obok tradycyjnego nurtu edukacji, polegającego na przekazywaniu wiedzy teoretycznej, zostały wprowadzone przedmioty służące rozwojowi podmiotowemu studentów. Obecnie kształcenie w WSHE składa się z dwóch nurtów: obiektywistycznego i podmiotowego. Studenci uczą się klasycznej, obiektywistycznej wiedzy. Przekazywany jest ten fragment wiedzy naukowej, która odpowiada kształceniu zawodowemu. Ponadto na kierunkach pedagogika oraz zarządzanie i marketing wprowadzone zostały dodatkowe specjalności, po skończeniu których absolwenci powinni nie tylko doznawać efektów kształcenia podmiotowego, ale jeszcze umieć praktycznie je stosować. W przypadku pedagogiki zorganizowana została nowa specjalność – pedagogika podmiotowości – na której kształcą się nauczycieli, trenerów rozwoju podmiotowego. Natomiast na kierunku zarządzanie została zorganizowana specjalność zarządzanie innowacyjne, gdzie kształceni są liderzy potrafiący stymulować swoich podwładnych do twórczej aktywności.

Absolwent wskazanej specjalności na pedagogice nie tylko ma okazję wzbogacić swoją osobowość, lecz także uczy się, a później potrafi być nauczycielem umiejętności twórczych, rozwoju podmiotowego. Studenci pedagogiki podmiotowości, obok innych przedmiotów, uczą się jak projektować pojedyncze ćwiczenia stymulujące aktywność twórczą. Następnie opanowują umiejętność prowadzenia procesu grupowego. W trakcie trwania kilkudniowego warsztatu ma miejsce pewien proces przemiany emocjonalnej i innej jego uczestników. Dla opanowania pedagogiki aktywności twórczej ważna jest świadomość tego procesu oraz umiejętność jego prowadzenia. Kształcone są jeszcze inne umiejętności, jednak opis ich wymaga osobnego omówienia.

Na specjalności zarządzanie innowacyjne kształceni są liderzy, którzy potrafią traktować firmę jako podmiot autonomiczny i tak kształtować wewnętrzne więzi organizacyjne, aby w kierowanych przez nich firmach akty twórcze były umyślnie i systematycznie wywoływane. W wyniku zamierzonego i permanentnego wprowadzania do funkcjonowania firmy zachowań twórczych, w firmie systematycznie rośnie poziom rentowności. Firma zarządzana innowacyjnie ma szansę rozwijać się ponadstandardowo. Liderzy innowacyjni kształceni w WSHE nie tylko wzbogacają swoją osobowość ponad poziom jakim dysponowali rozpoczynając edukację, ale jeszcze potrafią u innych stymulować osobiste umiejętności twórcze oraz umiejętność twórczego współdziałania. Liderzy wykształceni w WSHE potrafią osobiście prowadzić firmę, zapewniając jej twórczy rozwój oraz organizować prace innych według własnego stylu.

Osiągnięty sukces w zakresie sformułowania programu oraz dalszego satysfakcjonującego kształcenia według przyjętych założeń zachęcił nas do kontynuowania pomysłu. Organizując

seminarium „Podmiotowość w procesach społecznych” podjęliśmy próbę zastosowania języka umyślnej twórczości do opisu procesów społecznych. Pomysł polega na tym, iż dostrzeżliśmy organizacje zrzeszające duże zbiorowości, które można potraktować jak wyróżnione z otoczenia podmioty autonomiczne. Są to na przykład samorządowe jednostki państwowe, czy nawet całe państwa. Organizmy państwowe są jednostkami wydzielonymi z otoczenia, pozostającymi w interakcji z innymi państwami i zarazem zabiegają o swoje przeżycie. Te wielkie organizacje mają swoje cele, które samodzielnie realizują. Większość organizmów państwowych spełnia więc kryterium bycia podmiotem autonomicznym. Niemniej jednak, w tych makrostrukturach mają miejsce daleko odmiennie procesy od tych jakie zidentyfikowaliśmy w podmiocie jakim jest przedsiębiorstwo. Jedną ze specyficznych dużych zbiorowości, jakie udało się nam ujawnić już na samym wstępie rozważań, jest zróżnicowanie potencjału ludzi, którzy wchodzi w skład narodu. Przedsiębiorstwo bardzo precyzyjnie selekcjonuje swoich pracowników. Precyzyjnie dobierane są osoby o pożądanym potencjale do stanowisk pracy jakie mają zajmować. Ponadto w przedsiębiorstwach organizowany jest permanentny proces edukacji mający na celu systematyczne przysposabianie pracowników do wykonywanych zadań.

W odróżnieniu od przedsiębiorstwa, naród, czy ogół ludności danego państwa, stanowią wszyscy jego obywatele. Do uczestników podmiotu autonomicznego jakim jest państwo należą zarówno członkowie jego najwyższych władz, właściciele dużych majątków, zwykli obywatele, a także przestępcy, osoby bezrobotne, chorzy, niemowlęta, starcy, mniejszości narodowe, imigranci i wielu innych, których nie sposób jest nawet wymienić. Istotnym elementem różnicującym obywateli danego państwa jest jednak ich poziom kompetencji. Na dwóch swoich prezentacjach prof. Kazimierz Obuchowski przedstawiał koncepcję ewolucji podmiotowej człowieka. Na przestrzeni długich dziejów rasy ludzkiej, człowiek ewoluował, systematycznie powiększał swoje możliwości. Skróceniowo rzecz ujmując, wcześniej człowiek postrzegał siebie jako przedmiot, który poddany jest zmienności świata. Dzisiaj człowiek postrzega siebie jak podmiot samostanowiący o swoim istnieniu i temu istnieniu samodzielnie nadający treść.

Bycie przedmiotem a bycie podmiotem rozdziela długi proces ewolucji człowieka, rozwoju posiadanych przezeń dyspozycji. Każdy z poziomów ewolucji ludzi odróżnia sposób współdziałania i zarazem kierowania nimi. Oznacza to, że dla każdej z wyróżnionych grup ludzi potrzebna jest inna zasada organizacji państwa, z racji ich różnych umiejętności. Zjawisko ewolucji ludzi istotnie ich różnicuje. Dla badacza podmiotu autonomicznego składającego się z dużych zbiorowości, pojawia się więc nowy problem rozdzielnego sposobu traktowania osób dysponujących istotnie różniącym się osobistym potencjałem.

Innym ważnym dostrzeżonym przez nas problemem jest poziom refleksji. Klasyczna refleksja teoretyczna jest staraniem o symboliczne przedstawienie kształtu rzeczywistości. Natomiast w refleksji prowadzonej na naszym seminarium wyróżniamy kolejny jej poziom. Całość refleksji składa się z następujących trzech poziomów: poziom rzeczywistości, jej opis i poziom świadomości, w którym zdajemy sobie sprawę, że tą samą rzeczywistość można bardzo różnorodnie i odmiennie opisać. Na temat tych samych zjawisk można sformułować wiele różniących się od siebie teorii. Wprowadzenie drugiego poziomu refleksji – świadomości naszego rozumienia rzeczywistości, otwiera nam nowe możliwości. Jesteśmy

w stanie rozmaicie rozumieć rzeczywistość i w konsekwencji odnosić się do niej zgodnie z aktualnie przyjętym jej rozumieniem. Rozmaitość potencjalnego rozumienia rzeczywistości to bogactwo podejść do niej, to potencjał twórczy. Natomiast ograniczanie się jedynie do jednego prawidłowego, naukowego wizerunku rzeczywistości jest daleko idącym ograniczeniem się przez badacza. Oceniliśmy, że dołączenie refleksji na poziomie świadomości istotnie zwiększa możliwości interpretacyjne, co zwiększa potencjał badawczy.

Na seminarium omawialiśmy jeszcze szereg innych ważnych zagadnień. Świadectwem podjętych problemów jest zawartość niniejszej książki. W każdym bądź razie, za cel seminarium uznaliśmy sformułowanie alternatywnego – podmiotowego – podejścia do zjawisk społecznych. Praca niniejsza jest naszym pierwszym krokiem w tym względzie. Mamy nadzieję, że uda nam się sformułować takie spojrzenie na duże zbiorowości, w których zbiorowość ta świadomie i umyślnie kieruje swoim zachowaniem; potrafi też modyfikować oraz świadomie doskonalić umiejętności wewnętrznej i zewnętrznej współpracy.

W roku akademickim 2004/2005 kontynuujemy spotkania seminaryjne i podejmujemy tę samą problematykę. O ile niniejszy tom prac raczej pokazuje horyzonty podjętej przez nas problematyki, to w bieżącym roku akademickim zamierzamy pójść nieco dalej i przystąpić do sformułowania pierwszego zarysu koncepcji. Zainteresowanego Czytelnika również zapraszamy do kontynuowania spotkania z nami przez zapoznanie się z już planowaną kolejną książką.